

Matthijs
Van Mierlo

**stupid
faces**
in stunning
paintings
vijftig verhalen
over de dwaze
kant van
grote kunst

‘the first
mistake of art
is to assume
that it's serious.’

Lester Bangs

Ik hou van kunst om drie redenen: de schoonheid, de verhalen en de ontelbare idiote gezichten. Samen met handen en fietsen zijn gezichtsuitdrukkingen de moeilijkste dingen om te tekenen of schilderen. Het is misschien de reden waarom de kunstgeschiedenis vol dwaze gezichten zit. Sommige kunstenaars waren er gewoon écht niet goed in.

inleiding

Monet bijvoorbeeld. Hij toverde met gemak waanzinnig mooie landschappen, felle kleuren en indrukwekkende lichtschakeringen op doek. Maar gezichten? Nope, niet zijn sterkste punt. En hij wist het, dus schilderde hij ze niet zo vaak. En als hij het toch deed, dan waren ze wazig en zonder veel details — impressionistisch dus. Kijk naar Vrouw met parasol, een prachtig werk met twee vage gezichten. Het is mooi, omdat het in deze stijl gewoon werkt.

[Vrouw met parasol](#). Claude Monet, 1875

Maar af en toe voelde Monet het kriebelen en waagde hij zich toch aan een gedetailleerder gelaat. Met als resultaat, welja, een lelijk gelaat. Toegegeven: het was niet altijd slecht. Later in zijn carrière werd Monet beter in gezichten, maar toen hij op 22-jarige leeftijd Hoofd van een vrouw schilderde, was dat zeker nog niet het geval. Het is een prachtig voorbeeld van een stupid face in een not so stunning painting. Een dwaas gezicht in een niet zo indrukwekkend schilderij.

Hoofd van een vrouw.
Claude Monet, ca.1862

Maar eerlijk is eerlijk: slecht zijn in gezichten is helemaal oké. Vooral als je genoeg talent hebt om je te focussen op een kunststroming waarin gezichten geen hoofdrol spelen — het impressionisme — en op kousenvoeten ook nog eens de absolute koning van die stroming wordt. Goeie move van Monet.

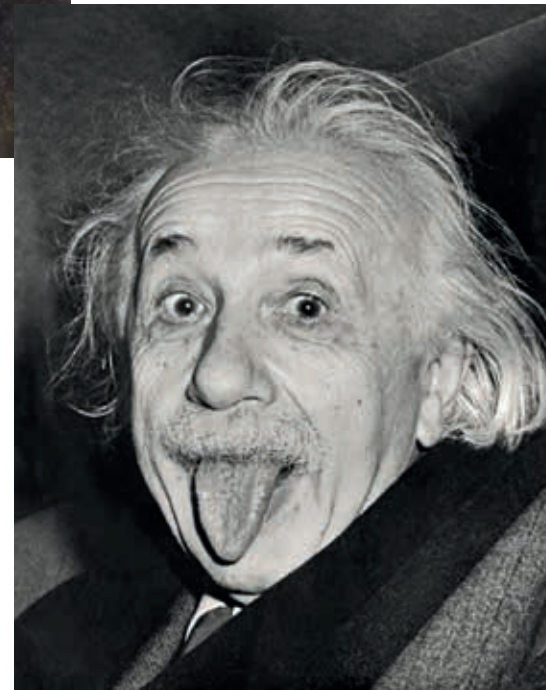
Hoe grappig die slecht geschilderde koppen ook mogen zijn, ze spelen in dit boek geen grote rol. Want de allerbeste idiote gezichten zijn niet het resultaat van een gebrek aan schildertalent. Nee, ze zijn idioot omdat de kunstenaar wil dat ze er idioot uitzien. Of bizar. Of verdwaasd. Of lelijk. Of welk woord je ook wil gebruiken om een niet-alledaags gezicht te beschrijven. Als dat gebeurt, dan krijg je Stupid Faces in Stunning Paintings. En die gaan we in dit boek wel verkennen.

wat is een idioot gezicht?

Maar wat is dat eigenlijk, een idioot of dom gezicht? Het is in ieder geval niet hetzelfde als een idioot of dom persoon. Een dom persoon toont een gebrek aan intelligentie — wat intelligentie ook mag betekenen — maar dat is niet het soort domheid waarover we het gaan hebben.

Nee, we gaan kijken naar domme gezichten. En die zeggen niets over de intelligentie van de eigenaar van die gezichten. Iedereen kan een dom gezicht trekken. Albert Einstein bijvoorbeeld was er geweldig in. De beroemde foto van Arthur Sasse waarop Einstein zijn tong uitsteekt, toont het ontzettend domme gezicht van een ontzettend slimme man.

Dus wanneer ik een gezicht dom of idioot noem, heeft dat niets te maken met intelligentie. Het gaat puur om de dwaasheid van de uitdrukking. Of de bizarre manier waarop een kunstenaar het gezicht schilderde. Of een combinatie van beide. Dat zijn de gezichten die we van dichtbij zullen bekijken. En nog belangrijker: we duiken ook in de verhalen achter die gezichten en hun schilderijen. Want waarom zien ze er zo idioot uit? Welke emotie schuilt er achter de dwaasheid? En welke rol speelt het gezicht in het schilderij? Welkom in de wonderlijke wereld van Stupid Faces in Stunning Paintings.

Albert Einstein. Arthur Sasse, 1951

de kalende boek- houder

Blijkbaar, als je begint te graven in de kunstgeschiedenis, en als je dan helemaal teruggaat naar de 13e eeuw, en als je dan de Italiaanse iconografie uit die tijd nauwkeurig bestudeert, dan bestaat de kans dat je stoot op een portret van de Amerikaanse scenarist en regisseur Quentin Tarantino.

Want geef toe: de gelijkenis is griezelig. Misschien is het een voorouder van Tarantino. Of een middeleeuwse dubbelganger.

Of misschien is het geen van beiden, want in werkelijkheid is ons allereerste gezicht eigendom van de meest afgebeelde man in de kunstgeschiedenis. En dat is niet Quentin Tarantino, maar wel die andere straffe verhalenverteller, Jezus Christus van Nazareth. Maar wordt Jezus meestal niet afgebeeld met een lange haardos en baard? Hangt ervan af. Op de volgende pagina ontdek je het verrassende antwoord op de vraag: waarom is de Messias hier zo fris geschoren?

Het antwoord is eenvoudig: het is het rare hoofd van baby Jezus. En baby's hebben geen baarden. Maar baby's zien er meestal ook niet uit als een boekhouder van middelbare leeftijd met terugtrekkende haarlijn. Dus vanwaar die looks?

De kunstenaar achter dit werk wist perfect hoe hij een realistische baby moest schilderen, dat is niet het probleem. Nee, baby Jezus afbeelden als een late veertiger was een heel bewuste keuze, die vrij gebruikelijk was in de middeleeuwse christelijke iconografie. Deze versie van de Messias moet ons duidelijk maken dat Jezus niet zomaar een gemiddelde kwijlende baby is. Nee, je kijkt hier naar een wijze en goddelijke baby die zich volledig bewust is van zijn missie, zelfs als zuigeling. Want ook al lijkt het alsof deze jongeling twee Stella's bestelt na een lange week boekhouden, eigenlijk is Jezus ons gewoon aan het zegenen. En ondertussen staart Maria met een lege blik voor zich uit, alsof ze zich stilletjes afvraagt wat er in godsnaam op haar schoot zit.

Samengevat: de theologische betekenis van het gezicht is hier belangrijker dan de realistische weergave van het gezicht. Maar één vraag blijft wel onbeantwoord: als het oké is om baby Jezus af te beelden als een oude, wijze man, waarom heeft hij dan geen baard? Wel, blijkbaar was dat de grens die middeleeuwse kunstenaars niet wilden overschrijden. Want een baby met een baard? Dát is pas raar.

[Madonna van Fiesole.](#)
[Meester van Bigallo,](#)
[13e eeuw](#)

Als schilderijen konden bewegen, dan sprongen de wenkbrauwen van deze man enthousiast op en neer. Hij is duidelijk in z'n nopjes. Maar zijn blik toont ook een soort arrogante trots, alsof hij net een lading wasgoed heeft opgevouwen zonder ook maar één sok over te houden. Als dat het geval is, dan vergeef ik hem zijn zelfvoldane smoel. Respect.

Toegegeven: ondanks zijn arrogante uitstraling ziet deze man er ook gewoon fantastisch uit. Zie die fluffy baard, die gespierde nek en dat licht tuitende onderlipje. Of die rozige kaken en blinkende ogen. En dan die wilde haardos, die dient als kussentje voor zijn lauwerkrans. Ja, deze man heeft een arrogante kop, maar eerlijk gezegd: hij verdient het, want deze grijsaard heeft heel wat meegemaakt.

de koning met de arrogante smoel

Er zijn twee manieren om naar dit schilderij te kijken, en de eerste is mythologisch. In dat geval is ons hoofdpersonage Hercules, de Griekse held die twaalf onmogelijke werken tot een goed einde moest brengen. Een monumentale berg wasgoed opvouwen zonder één sok over te houden had een van die werken kunnen zijn, maar in werkelijkheid waren ze iets minder alledaags. Neem nu het doden van een negenkoppig slangenmonster, hier afgebeeld. Geen simpel karwei, want telkens wanneer Hercules een kop van het monster afhakte, groeiden er twee exemplaren terug. Gelukkig had onze held ook een heldhaftige neef, Iolaus, en zijn probleemoplossende vermogen kwam goed van pas. 'Misschien,' stelde Iolaus voor, 'moeten we de nekstompen dichtschroeien zodat de koppen niet teruggroeien.' Het plan werkte perfect en samen maakten ze het monster negen kopjes kleiner. Eind goed, al goed, en Hercules kon weer overgaan tot de orde van de dag: het scheren van zijn woest aantrekkelijke benen.

Tot zover de mythologische versie van dit schilderij, over naar verhaal nummer twee.

In die versie speelt niet Hercules de hoofdrol, maar Hendrik IV van Frankrijk. Het is zijn knappe kop die we in dit schilderij zien. Net als zijn mythologische tegenhanger moest ook Hendrik een soort negenkoppig monster overwinnen: de Franse godsdienstoorlogen.

Hendrik was een protestant en dat maakte hem niet bepaald populair bij de Franse katholieken. Ze moesten hem niet als koning, dus vochten ze hard en lang om Hendrik tegen te houden. Hij overleefde minstens twaalf moordaanslagen, maar ondanks alle vijandigheid bleef Hendrik een pragmatisch man. Om zijn troon veilig te stellen, besloot hij om zich tot hetatholicisme te bekeren. 'Parijs is wel een mis waard,' zei hij volgens de overlevering daarover. Vijf jaar na zijn bekering, in 1598, ondertekende hij ook nog eens het Edict van Nantes, dat religieuze vrijheden garandeerde voor protestanten. Op die manier vond de sluwe Hendrik een balans tussen de belangen van zowel katholieken als protestanten. Het resultaat? De Franse godsdienstoorlogen waren eindelijk voorbij, en dat is wel een glorieus portret waard.

Hendrik IV
als Hercules
die de Hydra
van Lerna
overwint.
Toussaint
Dubreuil,
ca. 1600

Helaas liep het schilderij wat op de zaken vooruit, want in 1610, zo'n tien jaar nadat het voltooid was, werd onze Hendrik alsnog verslagen door zijn negenkoppige monster.

Een katholieke fanaticus stak hem dood en veegde zo voorgoed die zelfingenomen glimlach van zijn gezicht. Gelukkig hebben we het schilderij nog.

heerlijk sappige geheimen

Grote ogen, uitgestrekte armen, dure kledij en weelderig struikgewas: deze man wordt ontdekt tijdens een stijlvol spelletje verstoppertje in het kasteelpark, toch? Zou kunnen, maar in werkelijkheid ligt de bron van zijn verwondering elders. Want deze jongeman is een van de drie personages uit een intrigerend rococo-meesterwerk vol heerlijk sappige geheimen. Het eerste geheim? Dat zweeft vlak boven zijn verbaasde hoofd.

Als we uitzoomen, ontdekken we het prachtige hoofdpersoonage van dit werk. Het is een blozende dame in een pastelroze jurk en ze amuseert zich te pletter. Ze zwiert comfortabel heen en weer op het zachte kussentje van haar schommel, terwijl ze speels een van haar slippertjes de lucht in zwiert. En haar rok? Die laat ze met plezier wijd open. Oeps.

Interessant detail: in de 18e eeuw droegen vrouwen geen onderbroeken. Ze droegen enkel een soort losse onderjurk die — als je toevallig je

benen opent voor iemand die op het juiste moment op de juiste plek ligt — niet veel verbergt. De verbazing van onze struikbewoner is dus niet zo verwonderlijk.

Je kijkt naar De schommel van Jean-Honoré Fragonard, ook bekend als Het gelukkige ongeluk van de schommel. Of zoals de Fransen het zo sappig noemen [pinkje in de lucht]: Les hasards heureux de l'escarpolette. Maar even serieus, dit was geen ongelukje. Deze dame weet perfect wat ze doet.

Bovendien krijgt de intrige nog een extra dimensie wanneer je een derde personage ontdekt — de oude man rechtsonder, verborgen in de schaduw van de boom. Is deze schimmige figuur de echtgenoot van het meisje? En swingt ze heen en weer van hem naar haar minnaar en terug? Of is hij gewoon een onschuldige lakei die haar geschommel in gang houdt? Wie de man ook is: hij heeft de touwtjes stevig in handen.

Over touwtjes gesproken: de ondeugende dame let maar beter op, want als je goed kijkt, dan zie je dat het touw boven haar hoofd begint te rafelen. Het lijkt erop dat ze op elk moment van haar comfortabele kussentje kan vallen. En als dat gebeurt, dan blijft er nog maar één vraag hangen: wie van de twee mannen zal haar met open armen vangen?

De Schommel.
Jean-Honoré
Fragonard,
1767

de kop van kool

Een kop van kool?
Absurditeit is fantastisch,
maar dit soort taferelen ver-
wacht je niet in een kunstwerk
van vierhonderd jaar oud.
Het groene hoofd behoort
toe aan een dame van goede
komaf die — ondanks haar
situatie — volledig op haar
gemak is. Ze drukt geduldig
haar vingertoppen tegen
elkaar en lijkt te denken:
'Hm, misschien had ik toch
voor bloemkool moeten kiezen.'

En mevrouw koolkop is niet alleen. Ze is deel van een behoorlijk bizar tafereel, want naast haar zit een man — misschien haar echtgenoot — die zich gewillig het hoofd laat verwijderen. Het kan hem blijkbaar niet veel schelen, want ach, je kop afhakken en vervangen door een groene kool, hoe erg kan het zijn? De persoon achter hem die de lugubere taak uitvoert lijkt op een soort ambachtsman. Hij is even kalm als een garagist die elk jaar honderden zomerbanden vervangt door winterbanden. Pure routine. Wat voor een krankzinnige werkplaats is dit eigenlijk?